

„Ahoj, vážený pane“ aneb vietnamština potkává češtinu

VIETNAMSKÁ MENŠINA V ČESKU JE POČETNÁ A PEVNĚ UKOTVENÁ, O JEJÍM JAZYCE TOHO ALE VĚTŠINA Z NÁS VÍ VELMI MÁLO. VIETNAMISTÉ MAI THI THU A FILIP KRAUS Z UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI V ROZHOVORU VYSVĚTLUJÍ, JAKÁ JSOU SPECIFIKA VIETNAMŠTINY, JAK SE V ČESKÉM PROSTŘEDÍ PROMĚŇUJE I TO, JAK SE VYVÍJÍ VZTAH K JAZYKU U MLADŠÍCH VIETNAMSKÝCH GENERACÍ.

Vietnamská menšina je dnes už samozřejmou součástí české společnosti a její příslušníci jsou vidět ve veřejném prostoru i médiích, ovšem o jejich jazyce má většina z nás jen mlhavou představu. Jak byste vietnamštinu představili?

Filip Kraus: Vietnamština patří do austroasijské jazykové rodiny, konkrétně do její vietské větve. V současné době je to tonální jazyk, má šest tónů a na první poslech může působit podobně jako některé „dialekty“ čínštiny nebo thajština. Během staletí byla ostatně s těmito jazyky v intenzivním kontaktu a přejala řadu rysů. Ve vietnamštině tak najdeme velké množství slov čínského původu, ta jsou častá zejména v odborném nebo administrativním jazyce, zatímco v běžné každodenní komunikaci se používá více původní vietnamská slovní zásoba. Dnes je vietnamština úředním jazykem Vietnamu a může jí mluvit až 110 milionů lidí po celém světě, pokud zahrneme i početnou diasporu.

Kolik lidí mluví tímto jazykem u nás?

Mai Thi Thu: V Česku žije přibližně 69 tisíc občanů Vietnamu s dlouhodobým nebo trvalým pobytem. K tomu je potřeba připočíst druhou a dnes už i třetí generaci, tedy lidi vietnamského původu, kteří mají například české občanství a ve statistikách už jako Vietnamci nevystupují. Těch jsou další desítky tisíc. Zároveň ale nemůžeme automaticky předpokládat, že všichni vietnamštinu aktivně ovládají. U druhé a zejména třetí generace se jazykové kompetence značně liší, i když rodiče třeba chtějí, aby si děti jazyk osvojily a doma ho používaly.

Od kdy v Česku vietnamská komunita existuje?

MTT: Pokud mluvíme o početnější skupině vietnamsky mluvících lidí, můžeme její počátky hledat už v padesátých letech. V roce 1956 přijela do Československa skupina vietnamských dětí, někdy označovaných jako váleční sirotci, které byly umístěny v Chrastavě v severních Čechách. Od šedesá-

tých let pak v rámci spolupráce mezi socialistickým Československem a severním Vietnamem začali přicházet studenti, učni a později také pracovníci.

FK: Dnes je vietnamská komunita a vietnamština rozptýlena prakticky po celém území České republiky. Velkou roli v tom hrají obchody s potravinami, restaurace a další služby, které se postupně dostávají i do menších měst či vesnic.

Setkáváte se s nějakými mylnými představami nebo mýty o vietnamštině?

FK: Poměrně často se například setkávám s představou, že se vietnamština zapisuje pomocí čínských znaků. Ve skutečnosti se dnes zapisuje latinkou, respektive písmem Quốc ngữ, které používá řadu diakritických znamének. Také poměrně málo lidí ví, že vietnamština je tónový jazyk, to znamená, že výška a průběh hlasu spoluurčuje význam jednotlivých slabik a slov. Pokud vás například někdo jako vietnamistu bude chtít pozlobit, může vás otestovat na větě *Bồ của bố là bò*, která říká, že *tátova milenka je kráva*. Sociální význam té věty je neoddiskutovatelný, ale z pohledu lingvistického je to oříšek.

Mám tedy vůbec jako laik šanci oslovit například svou vietnamskou sousedku jménem a nedopustit se přitom faux pas? A jak vlastně fungují vietnamská jména?

MTT: Řada Vietnamců v Česku je na komolení svých jmen zvyklá a většinou k tomu přistupují s pochopením, i když nesprávná výslovnost nebo použití jiného tónu může úplně změnit význam slova. Někdy tak vznikají docela úsměvná nedorozumění. Hodně vietnamských žen se například jmenuje Thu, což znamená *podzim*. Jejich čeští přátelé je ale ve snaze vyslovit jméno co nejautentičtěji mohou nechtěně nazvat *Tiêu*, tedy *pepř*.

FK: Vietnamské jméno se tradičně skládá ze tří částí v následujícím pořadí: příjmení, prostředního jména a osobního, tedy křestního jména. Například ve jménu Nguyễn Thị Minh je Nguyễn příjmení, Thị

prostřední jméno a Minh osobní jméno. Počet běžných vietnamských příjmení je poměrně omezený a některá jsou mimořádně častá. Nejznámějším příkladem je Nguyễn, jméno spojené s poslední vládnoucí dynastií.

Prostřední jméno mělo tradičně různé funkce. Například u žen se velmi často používalo Thi, tedy pocházející z rodu, zatímco u mužů například Văn – *učený* či *vzdělaný*. Dnes už je ale systém mnohem pestřejší.

Samotná osobní jména většinou mají konkrétní význam. Rodiče mohou jménem vyjadřovat vlastnost nebo hodnotu, kterou dítěti přejí – například moudrost, synovskou oddanost, krásu, sílu, klid nebo úspěch. Jméno tak leckdy vypovídá i o představách a přáních rodičů. V prostředí diaspory si potom řada lidí volí i česká jména. Ta jsou někdy foneticky odvozená od jejich jména, takže například velmi frekventovaná Anička je původně *esence krásy* či *květ* – Anh ze slova *tinh anb*, Honza je zase foneticky přejmenovaný *brdina* – Hùng ze slova *anb hùng*.

Bývá běžné, že další generace migrantských komunit přejímají většinový jazyk. Dá se tento scénář pozorovat i u vietnamské menšiny u nás?

MTT: To je jedna z věcí, které právě studujeme. U první generace samozřejmě dominuje vietnamština, ale u druhé generace už je situace mnohem pestřejší. Není pravidlem, že všichni vyrůstají jako plně bilingvní. Někteří výrazně preferují češtinu, jiní se naopak snaží aktivně udržovat vietnamštinu. Máme tu také nezanedbatelnou skupinu dětí z česko-vietnamských rodin, kde může být jazyková situace zase jiná. A o třetí generaci toho zatím víme velmi málo.

Kde se děti učí vietnamsky? Pouze v rodině?

MTT: Ve větších městech a komunitních centrech, například v pražské Sapě, existují školy a kurzy vietnamštiny, výuku se snaží organizovat i místní vietnamské komunity, i když s různou mírou úspěšnosti. Hlavním prostředím pro předávání vietnamštiny z generace na generaci tak stále zůstává rodina. A vý-

raznou roli zde hraje internet, řada rodin najímá vietnamské lektory online k výuce svých dětí.

Existuje něco jako „česká vietnamština“?

FK: Určitě dochází k tomu, že vietnamština používaná v diaspoře přejímá slova a výrazy z češtiny, ale třeba i z angličtiny. Typické je také přepínání mezi jazyky, kdy člověk začne větu vietnamsky a vloží do ní české nebo anglické slovo. V tomto smyslu můžeme mluvit o specifické podobě vietnamštiny používané v českém prostředí, především u mladší generace. Například slova používaná k pozdravu odrážejí ve Vietnamu i hierarchickou strukturu vietnamské společnosti, ale tady to již může být jen běžné *Aboj ông*, tedy *aboj, vážený pane*. To se promítá do každodenní komunikace: může se stát, že Vietnamec v Česku bez uzardění osloví policistu či jiný orgán státní moci *aboj* a má pocit, že právě řádně započal úřední jednání.

A naopak, i do běžné češtiny se dostávají vietnamská slova, nejvýrazněji přes gastronomii: chodíme na *fócko*, na *búnbočko* a podobně.

Vietnamština je v Česku jazykem oficiálně uznané národnostní menšiny. Má tento status nějaký praktický vliv? Dokáže například český stát komunikovat vietnamsky na úřadech, ve školství nebo ve zdravotnictví?

MTT: Praktický dopad tohoto uznání je podle mě bohužel poměrně omezený. Status národnostní menšiny neznamená, že by český stát automaticky komunikoval ve vietnamštině na úřadech, ve školách nebo ve zdravotnictví. V případě potřeby je samozřejmě možné využít tlumočníky, ale jejich dostupnost se v jednotlivých institucích liší. Zvláště problematické to může být ve zdravotnictví, kde je přesná komunikace zásadní. Představte si například člověka, který potřebuje mluvit

s psychiatrem o velmi osobních problémech, ale neumí dostatečně česky. Přítomnost tlumočnicka sice řeší jazykovou bariéru, zároveň ale může být další překážkou, zvláště pokud člověk vnímá psychické problémy jako stigma.

MAI THI THU

Antropoložka zabývající se vietnamskou rodinou, migrací a mezigeneračními vztahy. Působí na Katedře asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde vede sekci vietnamistiky. Ve svém výzkumu se zaměřuje především na předávání vietnamštiny mezi generacemi, jazykovou a kulturní socializaci dětí a proměny rodinných vztahů ve vietnamské diaspoře.

FILIP KRAUS

Sociální a kulturní antropolog, který se dlouhodobě zabývá vietnamskou společností, migrací a vietnamskou diasporou v Česku. Působí na Katedře asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde vede výzkumné centrum SIN, a rovněž na Vietnam National University v Ho Či Minově Městě. Ve svém výzkumu se zaměřuje zejména na migraci, mezigenerační vztahy, proměny identity ve vietnamské diaspoře a narativní proměny sociálních perversí ve vietnamské společnosti.

Čeština a vietnamština jsou strukturně velmi odlišné jazyky a předpokládám, že odrážejí i kulturní rozdíly. V jakých oblastech vidí vietnamština svět jinak než čeština? A je něco, co nás v jazyce naopak třeba i překvapivě spojuje?

FK: Velmi zajímavý je systém označování příbuzných. Vietnamština má velké množství výrazů, které rozlišují nejen generaci a pohlaví, ale také postavení člověka v širší rodině. Nejde tedy jen o to, kolik je vám let, ale jaké místo v příbuzenské struktuře zaujímáte. Pokud se například padesátiletý muž ožení s mladší ženou, benjamínkem, vůči jejím sourozencům se může ocitnout v pozici „mladšího bratra“, přestože je ve skutečnosti výrazně starší než oni.

MTT: Osobně si myslím, že bychom měli být opatrní s představou, že jazyk přímo odráží nějaký zásadně odlišný pohled na svět. Mnohé rozdíly souvisejí spíš s kulturou a společenskými vztahy. Zároveň však můžeme najít překvapivě podobné způsoby uvažování. Vietnamci například říkají *thùng rỗng kêu to*, doslova něco jako *prázdný sud dělá největší bluk*. Význam je téměř univerzální: kdo toho mnoho neví, často bývá slyšet nejvíc. Takže v některých věcech si možná rozumíme lépe, než bychom čekali.

FK: Žije s námi poměrně početná a ekonomicky i společensky významná skupina lidí, která sice mluví jiným jazykem a má odlišnou kulturní zkušenost, ale myslím, že místo hledání rozdílů bychom měli hledat způsoby, jak spolu komunikovat, vzájemně si rozumět a postupně se přijmout za své. ■